

ÂSAF HÂLET ÇELEBİ'NİN "SİDHARTA" ŞİİRİ

NURULLAH ÇETİN

Cumhuriyet döneminin kendine özgü bağımsız şairlerinden biri olan Âsaf Hâlet (1907-1958) şiirde Garipçilerin yaptığı gibi vezin, kafiye, teşbih gibi şiir unsurlarına karşı çıkarken Ahmet Haşim'in savunduğu "saf şiir" anlayışına da yakın bir tutum içinde olmuştur.

Âsaf Hâlet, yalnızca şairlik yaratılışı ve yeteneğiyle yetinmeyen, Doğu ve Batı kültür, din ve felsefeleriyle donanımlı bir kültür şairidir. Özellikle Doğu ve İslâm kültürlerinden beslenerek oralardan aldığı bazı motifleri şiirine sindirmeye çalışmıştır. O, mistisizmden tasavvufa kadar her türlü Doğu kültürünü sanatı için önemli bir kaynak olarak görmüştür. Hiç şüphesiz yalnızca Batı kültür ve medeniyetine eğiliminin yoğun olduğu bir dönemde geleneksel ve tarihî olana modernliği eklemeye çabası onu, çağdaşları arasında özgün bir şair konumuna getirmiştir.

Şair, Melâmî kişiliğinin yanında hayata, dünyaya, varlığa bakış açısı ve yaşama biçimiyle de Buddhist felsefeye yakın duran bir yapıya sahiptir. Onun başlıca karakteristik özelliklerini maddî olana önem vermeyiş, sükût, dinginlik, engin müsamaha, ruhî ve manevî derinliğe dayalı irfanî boyut oluşturur.

Bu yazımızda ağırlıklı olarak bir şiir kitabına adını veren "om mani padme hum" mısraının yer aldığı "Sidharta" şiiri üzerinde duracağız. Şair, en çok bu mısrayla meşhur olmuştur. Hatta öyle ki sokaktan geçerken arkasından mahalle çocuklarının "om mani padme hum" diye teneke çaldıkları rivayet edilir.¹

Önce şiiri, sonra da şiirle ilgili bazı açıklamaları veriyoruz:

SİDHARTA

niyagrôdhâ

1 *Cumartesi Mecmuası*, Betül Kadri, S. 6, 23.03.1946.

koskoca bir ağaç görüyorum
ufacık bir tohumda
o ne ağaç ne tohum
om mani padme hum (3 kere)
sidharta buddha
ben bir meyvayım
ağacım âlem
ne ağaç
ne meyva
ben bir denizde eriyorum
om mani padme hum (3 kere)²

Bu şiir, şairin poetikasının temel ilkelerinden biri olan "şiirin kısa olması" anlayışına uygun olarak ayrıntılı tahkiye kurgusundan ve abartılı tasvirlerden uzak, kısa, özlü ve yoğunlaştırılmış bir şiirdir. Peyzaj, hikâye ve musikî gibi mısralardan birer nebze bulunmakta ancak şiir, bunlardan herhangi birine boğulmamaktadır.

Yine onun poetikasına uygun olarak şiir, sosyal değil, ferdîdir.

Şiirin başlığı olan "Sidharta", Buddha'nın adıdır. Şair, Buddha'nın yaşantısından ve felsefesinden büyük ölçüde etkilenmiş ve şiirinde ondan önemli oranda da esinlenmiştir. Bu esinlenmenin daha açık bir biçimde görülebilmesi için Buddha'nın hayat macerasından kısaca söz etmek gerekmektedir.

Buddhizmin kurucusu olan Buddha'nın asıl adı, Sakyamuni Gotama Siddharta'dır. İ.Ö.563 yılında doğan Siddharta prenstir. Yirmi dokuz yaşına kadar sarayda müreffeh bir hayat yaşar. Bir gün sarayın dışında gezintiye çıktığında sırasıyla eli ayağı tutmayan bir ihtiyar, bir hasta, bir ölü ve bir dervişle karşılaşır. İhtiyar, hasta ve ölü insanlar, prence hayatın yalnızca mutluluk, refah ve sevinçten ibaret olmadığını, acı, ıstırap ve mutsuzlukların da bulunduğunu hatırlatır. Derviş de onun için hayatın ıstıraplarına karşı koya-bilmenin bir simgesi olarak görünür. Bundan sonra Siddharta bir gece

2 Âsaf Hâlet Çelebi, *Om Mani Padme Hum*, Adam Yayınları, İstanbul 1993, s. 49.

karısını, çocuklarını ve sarayını gizlice terk ederek yeni bir hayata doğru yolculuğa çıkar. Amacı madde ötesi manevî ve ruhî anlamda iç huzuru, sükûneti ve saf gerçeği bulmaktır. Bu yolda dervişlerin kılavuzluğunu yeterli bulmaz ve amacına kendi kendine ulaşmaya çalışır. Yedi yıl derviş hayatı yaşar. Bir gece karnını tıka basa doyurduktan sonra Gaya 'da bulunan Kutsal Hint inciri ağacının altına oturur. Uzun süre hiç hareket etmeden orada oturur. İç aydınlığına ulaştığı bir anda kalkar. Böylece o, artık "aydınlanmış, uyanmış" anlamında "Buddha" olmuştur.

Buddha, saf gerçeği ve iç huzurunu maddeye, dünya varlığına ve tensel refaha bağımlı olmamakta bulmuştur. Mutasavvıf İbrahim Edhem'in macerası da Buddha'nınkiyle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. İkisi arasında çok büyük benzerlikler vardır.

Âsaf Hâlet, Buddhizm ile İslâm tasavvufunun kesiştiği ortak felsefî yaklaşımı bir hayat felsefesi olarak benimsemiş ve şiirlerinde bu havayı yansıtmaya çalışmıştır.

Şiirin ilk mısraı olan "niyagrôdhâ", Buddha'nın aydınlandığı ve Buddha kişiliğini kazandığı Hint inciri ağacının adıdır. Buddha'nın 32 lakşarasından biri olan bu ağaç, İslâm kültüründeki Tûbâ ağacı gibi aşağıya doğru büyür ve Buddha'nın vücudu, desdeğirmişliğiyle bu ağaca benzetilir.³

"koskoca bir ağaç görüyorum

ufacık bir tohumda

o ne ağaç ne tohum"

mısralarında "ağaç" imajı, birkaç yönden anlam çağrışımlarına imkân vermektedir.

İslâmın yaratılış ve varlık anlayışında Allah'ın ferdiyet ve ehadiyet sırrının cilvesine göre varlıklar temel elementleri ve aslı itibarıyla en başta bir kere yaratılmışlardır. Ondan sonra zaman içerisindeki yeni oluşumlar, yeni ortaya çıkan varlıklar, ilk yaratılan varlığın şekilden şekle girişidir. Varlığın ilk yaratılışı ibda ve icat, sonraki yeni biçim alışları ise inşa ve terkiptir.

Bu anlamda ağaç, tohumdan, tohum da ağaçtan meydana gelir ki, ağacın tohum, tohumun ağaç olması, ilk yaratılan maddenin şekil değiştirmesinden ibarettir. Dolayısıyla varlığın aslının, özünün sırrına erdikten sonra maddenin

3 Monier - Williams, M., *A Sanskrit- English Dictionary*, Oxford 1899.
Soothil, W. E. and L. Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*, London 1937.

şekil değiştirmiş biçimleri somut birer fantezidirler ve insanı aldatmamalıdır. Dünyaperestler ve konformistler, hep bu zaman içinde değişen maddî görünümlerin cazibesine aldanan insanlardır. Buddha'nın Hint inciri ağacının altında aydınlanması bir anlamda maddenin neliği üzerindeki derin düşüncelerden sonra gerçek aydınlığa, ruhî ve manevî olgunluğa ulaşmayı ifade eder.

Koskoca ağaç yani azametli görünen varlık, aslında ufacık bir tohumun yani "ide"nin, manevî özün bir açılımından ibarettir. Manevî özü bırakıp maddî azamete aldanmamak gerekir.

Şair:

"ben bir meyvayım
ağacım âlem
ne ağaç
ne meyva
ben bir denizde eriyorum."

mısralarıyla İslâm tasavvufunda yer alan "insanın zübde-i âlem" oluşuna vurgu yapmaktadır. İslâm inancına göre insan, kâinatın bir misal-i musağğarı yani küçültülmüş bir örneğidir. Maddî anlamda evrenin tüm elementlerinden birer örnek taşıdığı gibi manevî anlamda da duygu, hayal, hafıza gibi özellikleriyle de birer örneği bünyesinde temsil etmektedir.

Âsaf Hâlet, kendisini yani genel anlamda insanı âlem ağacının bir meyvesi olarak algılamaktadır. "Zübde-i âlem" motifi, Şeyh Galip'te de şu biçimde geçmektedir.

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen⁴

"Om mani padme hum" mısraı ise "küçük Tibet" veya "batı Tibet" de denilen "dünyanın damı" olarak bilinen ve Himalayalar üzerinde bulunan Ladak'taki Lâma rahiplerinin çok tekrarladıkları bir dua parçasıdır.

Amerikalı bir gazeteci, anılarında bu konuyla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

4 Şeyh Galip, Hazırlayan: Ali Alparslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

"Leh (Ladak'ın başşehri)'den askerî bir ciple yola çıktığımızda keskin bir soğuk yüzümüzü kesiyordu adeta. İndus nehrinin yarı buz tutmuş kıyılarından geçerek yol üstündeki She, Tikse ve Stakna manastırlarına uğradık. Bu manastırlar, hâkim tepelerin üstüne kurulmuşlardı ve her manastırın az ilerisinde manis denen dua duvarları vardı. Bu dua duvarlarının uzunluğu bazen yarım kilometreyi buluyordu.

Halk bu taş duvarları bir hatıra olarak yapmış. Her taşın üzerinde bir dua var. Lamalar bazı duaları taşta yazıyorlar, halk da beğendiği duayı satın alıyor. Tibet'teki Buddhistler arasında pek yaygın olan bir duaya rastladık: *Om mani padme hum*. İki metre yüksekliğinde taşların üstüne yazılmış. Aynı zamanda tekerlek biçiminde ufak taşlar gördük. Ladaklılar, bunları yanlarında taşıyordu."⁵

"Bu dört kelimededen oluşan duanın anlamı şudur: **Om**: Evrenselliğin tecrübesine ve yoluna sığınıyorum. **Ta** ki, **mani**: Ölümsüz ruh cevherimin aydınlığı, **padme**: Uyanan şuurluluğun derinliklerinden sıyrılınsın, **hum**: ve ben, ten kafesinden kurtulmanın vecdi içinde, sonsuzluğa doğru sürüklenip gideyim."⁶

Lâma rahiplerinin bu duasının özü, ruhun yani soyut, manevî ve ruhanî olanın ölümsüzlüğü, tenin yani somut, maddî, dünyevî olanın ise geçiciliğinin vurgulanmasıdır. İslâm tasavvufunda da aynı fikir ekseninde bir felsefe geliştirilmiştir. Âsaf Hâlet de bu mısraya yer vermekle mana-madde, soyut-somut, ruh-ten karşıtlığı ve bu unsurlardan birincilerin öncelenmesi imajını belirgin kılmak istemiştir. Dört kelimelik bu Buddhist dua metni, Âsaf Hâlet'e İslâm tasavvufunun bir temel ilkesinin anlam katmanları için yalnızca bir çağrışım aracı olmuştur. Yoksa şair, Buddhist değildir.

5 Öz Dokuman, "Om Mani Padme Hum", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1 Nisan 1966, S. 3. s. 66-71.

6 a.g.m. s. 67.